ROMÂNIA ŞI PROBLEMA DUNĂRII ÎN PREAJMA IZBUCNIRII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1936—1938)

DE

DAN BOŢESCU

Încordarea relaţiilor internaţionale, după instaurarea nazismului la putere în Germania, a impus statului român eforturi susţinute avînd ca obiectiv dominant păstrarea suveranităţii naţionale şi a statu-quo-ului teritorial. În chip firesc, aceste eforturi s-au oglindit în toate actele de politică externă ale României, şi deci şi în problema dunăreană.

Întrucît problema Dunării se înfăţişează într-o dublă ipostază: naţională şi internaţională, cercetarea evoluţiei sale, îndeosebi a momentelor cruciale din evoluţia sa, poate întregi imaginea, atît a politicii României, cît şi a ansamblului relaţiilor internaţionale. Armonizarea desăvîrşită a suveranităţii naţionale asupra gurilor Dunării cu libertatea de navigaţie internaţională a fost o permanenţă a politicii statului român. Dezacordul dintre cele două principii făcea neviabilă orice soluţie impusă problemei dunărene. Un astfel de dezacord era conţinut de Statutul Dunării, adoptat la Paris în 1921, ceea ce a determinat diplomaţia românească să-l considere, în întreg intervalul dintre cele două războaie mondiale, ca pe o operă neterminată şi perfectibilă.

Necesitatea unei soluţii definitive şi durabile în problema Dunării a intrat, la mijlocul deceniului al patrulea, pe făgaşul unor încercări decisive. Cei 15 ani trecuţi de la votarea statutului în vigoare au reliefat cu claritate anomaliile existente în regimul Dunării adoptat atunci, iar consecinţele asupra statului posesor al gurilor Dunării fuseseră de altfel, prevăzute de reprezentanţii României încă de la data votării acestuia.

Relativa stabilitate politică din această parte a Europei oferea statelor membre un cadru propice pentru eradicarea tarelor regimului existent la gurile Dunării. Dar ea n-a fost folosită ca atare. Politica marilor puteri membre în Comisia Europeană a Dunării (C.E.D.), faţă de problema dunăreană, caracterizată uneori de inerţie, alteori dirijată de un conservatorism rigid, a respins aprioric iniţiativele româneşti menite să îndrepte viciile conţinute de Statutul Dunării, permanentizînd astfel o stare de lucruri ce suferea de multe neajunsuri.

Greutăţile tehnice din activitatea C.E.D. se repercutau negativ asupra economiei ţării. Dezinteresul marilor puteri neriverane, membre în C.E.D., faţă de măsurile propuse de România, destinate să uşureze funcţionarea acestui organism, trădau o optică diferită în problema întreţinerii corespunzătoare a navigaţiei internaţionale la gurile Dunării.

Pericolul împotmolirii canalului Sulina, căruia serviciul tehnic al C.E.D. îi făcea tot mai greu față, învăluia într-o notă de pesimism proiectele de viitor ale comercianților și armatorilor români, determinînd numeroase proteste publice [1].

În repetate rînduri, camerele de comerț din Galați și Brăila au cerut stăruitor înlăturarea neajunsurilor de la gura Sulinei și asigurarea navigației. Ele cereau, în același timp, ajustarea taxelor percepute de C.E.D., proporțional cu prețul la zi al mărfurilor și perceperea lor în raport cu încărcătura reală a vaselor. Datorită greutăților de navigație în timp de iarnă, pe lista de revendicări figura, la loc de frunte, procurarea a două spărgătoare de gheață, necesare asigurării traficului continuu [2].

Asemenea revendicări nu puteau rămîne fără ecou în rîndul oficialităților române. Raporturile dintre statul român și C.E.D. fiind lipsite de atribute coercitive, singura posibilitate a delegatului român de a acționa asupra celorlalți membri era persuasiunea, într-un context de urbanitate specific relațiilor politice statornice între cele patru state membre.

La cererea reprezentantului român, în sesiunea C.E.D. din octombrie 1935, delegații străini s-au angajat să supună spre aprobare guvernelor lor propunerea ca efortul financiar pentru lucrările necesare întreținerii navigației să fie sporit. Acest lucru urma să se facă fie direct, fie pe calea garantării colective a unui împrumut contractat de C.E.D., la băncile particulare din țară sau străinătate [3].

Rezultatele demersurilor au reliefat cu claritate dezinteresul marilor puteri în problema asigurării tehnice a navigației la gurile Dunării. Guvernul francez, pentru moment, a declarat că nu e în măsură să dea un răspuns precis. El cerea mai întîi să cunoască proiectul de lucrări adoptat de experți și suma aproximativă, estimată de inginerii consultanți ca indispensabilă. Guvernul italian a dat un răspuns analog, cerînd în plus un plan de amortizare a eventualului împrumut [4]. Guvernul britanic a răspuns că rămîne la părerea sa, exprimată în mai multe ocazii potrivit căreia C.E.D. trebuie să se finanțeze prin propriile ei mijloace, precizînd, totodată, că nu era în măsură să participe la garantarea nici unui împrumut [5].

În urma răspunsurilor primite, guvernul român și-a anunțat intenția de a contribui la efortul financiar impus de împrejurări, nu numai cu o pătrime din sumă, ci chiar cu mai mult, în caz de carență a celorlalte guverne, bineînțeles, însă, asigurîndu-și o contraparte din avantajele morale sau materiale, egală cu acest însemnat sacrificiu [6]. Pentru guvernul român, chestiunea suplimentării fondurilor destinate marilor lucrări de întreținere a navigației nu putea fi privită doar ca o simplă operație financiară; acesta considera că toate cele patru state aveau datoria morală imperioasă de a ajuta C.E.D. să-și îndeplinească rolul pe care tratatele i-l confeiseră și fără îndeplinirea căruia dispărea însăși rațiunea existenței sale.

În cadrul preocupărilor celor trei guverne, de o mai largă audiență s-au bucurat aspectele politice ale activității C.E.D. și, în mod special, poziția față de încercarea Germaniei de a pătrunde în C.E.D.

---

[1] I. Gh. Munteanu, *Comisiunea Europeană a Dunării*, Galați, Institutul de arte grafice „Munca", 1937, p. 12; D. N. Panaitescu și G. Eșanu, *Însemnătatea portului Galați*, Tipografia „Munca", Galați, 1937, p. 4; vezi și anexa 2.

[2] I. G. Munteanu, *op. cit.*, p. 12.

[3] Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita A.M.A.E.), fond 8, Convenții, D. 17, vol. IV, fila 15 (Raport trimis de Contescu din Viena la 2—5 ianuarie 1936 către Ministerul Afacerilor Externe).

[4] Ibidem. Guvernul italian pleca de la ideea că sesiunea extraordinară a C.E.D. ținută la San Remo, în 1934, fixase o dobîndă de 2% pentru acest eventual împrumut în timp ce starea financiară a C.E.D. înrăutățindu-se tot mai mult, veniturile ei nu mai puteau suporta anuitățile aferente.

[5] Ibidem.

[6] Ibidem. *„Commisson Européenne du Danube"*, 1935, Session d'automne. Protocolè no. 1292, p. 133. Institutul de arte grafice „Moldova" S.A.R. — Galatz, 1936.

În acel moment, numărul statelor candidate la admiterea în C.E.D. ajunsese la patru: Grecia, Germania, U.R.S.S. și Polonia. Statutul Dunării, votat la Paris, cu 15 ani în urmă, pusese capăt tendințelor marilor puteri de a pătrunde în C.E.D. numai în virtutea importanței lor politice, menționînd în mod expres că nici un stat nu poate intra în acest organism decît dacă face dovada unor suficiente interese comerciale și politice la gurile Dunării. De asemenea, primirea era condiționată de asentimentul unanim al statelor reprezentate la acea dată în C. E. D.[7].

Din punct de vedere strict statutar, după primul război mondial, Germania se menținuse într-o situație de inferioritate față de Grecia, care se găsea în fruntea listei statelor ce puteau face dovada unor interese deosebite la gurile fluviului. Statistica navigației pe anul 1934 evidenția că, din tonajul vaselor comerciale pătrunse în amonte de Sulina, Italiei îi aparținea 25%, Greciei 24%, României 20%, Angliei 9%, Germaniei 6%[8]. În 1935, situația se schimbase astfel: pe primul loc se afla Grecia cu 26%, urmată de România cu 24%, Italia cu 22%, Anglia cu 11%, Germania cu 8%, iar celelalte pavilioane, luate împreună, 5%[9].

Privite prin prisma prevederilor statutului Dunării, datele de mai sus sprijineau incontestabil cererea Greciei handicapînd pe ceilalți solicitanți. Desigur, rațiuni politice superioare puteau determina guvernul român, la un moment dat, să decidă asupra poziției sale față de oricare dintre cererile statelor amintite, nu numai în funcție de tonajul vaselor intrate pe Dunăre; dar, nu e mai puțin adevărat, că cifrele tonajelor, care reprezentau sintetic interesele economice ale fiecărei țări în această zonă, prevalau, reprezentînd argumentul hotărîtor și punctul de plecare în fixarea poziției față de cei doritori să intre în C.E.D. Datele cu caracter pur economic deveneau astfel argumente politice de o însemnătate deosebită[10].

Atitudinea guvernelor francez și englez, față de cererea Germaniei, necesită o privire aparte. Înainte de octombrie 1933, Anglia și Franța au pledat — cu insistență, uneori — în sprijinul candidaturii germane. Acțiunea lor se înscria în contextul politicii anglo-franceze de reconciliere cu Germania. Momentul Locarno și intrarea Germaniei în Liga Națiunilor păreau să faciliteze realizarea proiectelor anglo-franceze. Declarațiile publice ale lui Briand și Stressemann stimulau încrederea celor ce doreau sincer stingerea neînțelegerilor dintre cele două state[11]. De

---

[7] N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936, p. 168.

[8] A.M.A.E. fond. 8, Convenții, D. 17, vol. IV, fila 60.

[9] Ibidem, În cifre exacte, situația pe anul 1935 a vaselor intrate la Sulina se prezenta astfel: Grecia — 122 vase cu un tonaj total de 205.946 tone; România — 61 vase cu un tonaj total de 193.785 tone; Italia — 65 vase cu un tonaj total de 178.550 tone; Anglia — 38 vase cu un tonaj total de 84.609 tone; Germania — 30 vase cu un tonaj total de 63.518 tone; Egipt — 17 vase cu un tonaj total de 33.864 tone; Ungaria — 16 vase cu un tonaj total de 12.245 tone; Polonia — 7 vase cu un tonaj total de 3.444 tone; Bulgaria — 6 vase cu un tonaj total de 13.996 tone; U.R.S.S. — 2 vase cu un tonaj total de 3.135 tone; Danemarca — 1 vas cu un tonaj de 3.469 tone; Iugoslavia — 1 vas de 3.859 tone; Franța — 1 vas de 640 tone; Turcia — 1 vas de 848 tone, *Statistique de la navigation à l'embouchure du Danube pour l'année 1935*. Institutul de arte grafice „Moldova", S.A.R., Galatz, 1936.

[10] În ce privește Polonia, cu toate raporturile politice bune dintre ea și România, starea economiei și comerțului ei exterior de la acea dată nu-i putea conferi nici un drept de a figura în C.E.D. Memoriul prezentat de guvernul polonez în octombrie 1935, pentru susținerea candidaturii sale, era o țesătură abilă de considerente economice, dar care, în realitate, n-aveau nici o valoare. (A.M.A.E., 8, Convenții, D. 17, vol. IV, fila 61).

[11] J. B. Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 é nos jours*. Paris, librairie Dalloz, 1962, p. 93—95; Georges Bonnet, *Le Quai d'Orsay sous trois républiques*,

aceea, susținerea candidaturii germane părea firească din partea a două state care reușiseră să ajungă la înțelegere cu Republica de la Weimar, în probleme cu un grad sporit de dificultate. Din unghiul de vedere al diplomației românești, această atitudine era considerată însă ca neprincipială, de conjunctură, insuficient studiată și deci potențial generatoare de inconveniente, în primul rînd, pentru statul posesor al gurilor Dunării. Într-un moment cînd România dorea eliminarea inconvenientelor cuprinse în Statutul Dunării, pe cale legală, prezența unui nou stat în C.E.D., cu drepturi egale, putea amîna, sine die, clipa modificării statutului în sensul urmărit de România.

Iluzia în care s-au lăsat legănate Franța, dar mai ales Anglia, asupra posibilității schimbării efective a politicii germane s-a spulberat o dată cu instaurarea la putere a nazismului în Germania.

Eșecul conferinței dezarmării de la Geneva, începută cu reprezentanții Republicii de la Weimar și continuată cu emisarii guvernului hitlerist, urmat de părăsirea de către Germania a Ligii Națiunilor și de o reînarmare prost deghizată, risipeau treptat capitalul de încredere acumulat în anii de după Locarno. Tribulațiile politicii anglo-franceze degajau o gamă variată de atitudini și sentimente, mergînd de la aprehensiune manifestă și anatemizare publică, pînă la încercări de relansare a reconcilierii. Condamnarea Germaniei de la tribuna Ligii Națiunilor, pentru sabotarea deliberată a eforturilor de dezarmare reală, urmată nu peste mult timp de acceptarea ideii unui directorat în patru, ilustrează această gamă. Absența fermității din repertoriul atitudinilor anglo-franceze față de Germania încuraja revizionismul și semăna îndoială în rîndul aliaților Franței și Angliei. Această orientare oscilantă s-a oglindit fidel în atitudinea față de încercările Germaniei de a pătrunde în C.E.D.

Ieșirea Germaniei din Liga Națiunilor a răcit relațiile sale cu cele două state. Una din consecințe a fost renunțarea temporară a Angliei și Franței de a susține cererea Germaniei, condiționînd primirea acesteia în C.E.D. de revenirea în Liga Națiunilor [12]. Dar, nu peste mult timp, cedînd insistențelor Reichului, ambele state au renunțat la condiția de mai sus, apreciind că o colaborare cu Germania, chiar în afara Ligii Națiunilor, trebuie preferată unui conflict diplomatic deschis [13]. Pe drept cuvînt, o astfel de politică era urmărită cu îngrijorare în România și, bineînțeles, respinsă.

Dorința de înțelegere cu Germania, manifestată cu putere de Anglia, secondată de Franța, începuse deja să dea rezultate cu totul opuse celor scontate, fiind considerată la Berlin ca semn evident de slăbiciune și derută a marilor puteri occidentale, ca un prilej nimerit de promovare a revizionismului. Etapă cu etapă, tendințele revizioniste pe de o parte, conciliatoriste pe de altă parte, își croiau drum, antrenînd în cursul lor și interesele statelor mici. Aceste tendințe pot fi urmărite distinct în toate etapele încercărilor de rezolvare a problemei Dunării.

Anterior emoției produsă în Europa la 7 martie 1936, prin remilitarizarea zonei renane, reprezentanți ai guvernului francez anunțau că Franța nu vrea să acrediteze ideea potrivit căreia ea ar fi dorit „să îndepărteze sistematic Germania de reuniunile internaționale și să-i lase impresia că este condamnată la izolare" [14].

Concesiilor preconizate de anglo-francezi, guvernul român le-a opus însă un veto constant.

În egală măsură, se cuvine elucidat substratul stăruințelor Germaniei.

În anii primului război mondial, și mai ales după intrarea României în război, Germania a început să manifeste o aversiune nedisimulată față de C.E.D. În momentul victoriei sale vremelnice, Germania a înlocuit C.E.D. cu o Comisie a

---

Paris Librairie A. Fayard, 1961, p. 92—94; G. T a b o u i s, *Douăzeci de ani de tensiune diplomatică*, București, Ed. politică, 1965, p. 33—45; E. H e r r i o t, *Pagini de jurnal*, Ed. politică, 1968, p. 167.

[12] A.M.A.E., fond. 8 Convenții, D. 17, vol. IV, fila 62.

[13] Ibidem.

[14] Ibidem.

gurilor Dunării din care, bineînțeles, fuseseră excluse Anglia, Franța și Italia și în care erau reprezentate numai statele riverane [15]. Evident, rolul hotărîtor îl avea Germania și modul de rezolvare a problemei dunărene, atunci, adăuga o nouă piesă la dosarul infracțiunilor de drept internațional al puterilor centrale. C.E.D. — ca organism de largă cooperare internațională, conceput ca o pavăză politică colectivă în calea oricăror încercări imperialiste de acaparare a gurilor Dunării — devenise un obstacol în calea tendințelor imperialiste ale Germaniei. Caducitatea tratatului de la București și-a pus pecetea și pe soarta Comisiei gurilor Dunării. Eliminarea fostelor puteri centrale din C.E.D. în momentul reorganizării ei, ilustrează o fațetă a politicii statelor mari învingătoare de a-și promova interesele economice și politice în sud-estul Europei la adăpost de concurența învinșilor. Situația economică grea a Austriei, Ungariei, dar, mai ales, a Germaniei, în primii ani de după război, venea în întîmpinarea acestei tendințe a învingătorilor. Nici unul dintre învinși, inclusiv Germania, nu puteau face dovada unor suficiente interese comerciale la gurile Dunării. În întreg intervalul de la război pînă în 1939, tonajul global al vaselor comerciale germane intrate prin Sulina s-a menținut pe un loc modest [16].

Îndepărtarea Germaniei din Comisie, în 1919, îi întărise, firesc, aversiunea față de Versailles și față de rezolvările date acolo problemelor Europei postbelice. Dar, în același timp, guvernul german rămînea conștient de avantajele politice oferite de prezența sa în C.E.D., organism care realiza în subsidiar și controlul sub toate aspectele, a unei zone geografice de mare importanță. Renașterea interesului Germaniei pentru C.E.D., concretizată în depunerea cererii de admitere, în 1926, era reflexul tendințelor ei de a reveni, de facto, în rîndul marilor puteri egale în drepturi, reprezenta un simptom al creșterii potențialului ei economic și politic și un preludiu al încercărilor din anii nazismului de a obține controlul economic și politic asupra sud-estului Europei. Afirmațiile reprezentanților Germaniei că intrarea sa în Liga Națiunilor, în 1926, trebuia să fie urmată de admiterea în toate organismele internaționale ce-și desfășurau activitatea sub auspiciile Ligii Națiunilor, își pierduseră valoarea în 1933, cînd Germania, părăsind Liga, și-a menținut intact interesul pentru C.E.D. Acest interes se va contura mai clar în 1936, la 14 octombrie, cînd, denunțînd clauzele fluviale ale Tratatului de la Versailles, Germania își va înmulți eforturile de pătrundere în C.E.D., cu toate că acest organism era înscris în tratatele incriminate.

Politica Germaniei naziste la Dunăre și în Balcani era o ilustrare a interesului deosebit pe care ea l-a manifestat necontenit pentru problemele acestei regiuni. Ea se încadra în același „Drang nach Osten", care a caracterizat adeseori politica europeană a Germaniei, la începutul secolului al XX-lea. Alternativele conținute în această formulă erau: dominație efectivă prin anexare sau subordonare. Ambele au fost încercate.

Drumul spre Orientul Apropiat și Mijlociu prin gurile Dunării și Marea Neagră a preocupat mai multe generații de oameni politici și militari germani. Ca o primă etapă, deci, se impunea dominarea gurilor Dunării. Supremația Reichului nazist la gurile Dunării însemna un prețios cap de pod spre Marea Neagră și, totodată, dominația Balcanilor. În conformitate cu întreaga sa politică expansionistă, Germania și-ar fi consolidat, astfel, dreptul de intervenție în rezolvarea întregului ciclu de probleme sud-estice. Numai sub acest aspect se poate explica perseverența Germaniei în revendicarea primirii în C.E.D. care, după cum am văzut, din punct de vedere tehnic și financiar, impunea sarcini grele statelor membre.

În lumina acestor considerații, atitudinea Germaniei față de problemele Dunării putea fi rezumată în formula: ostilitate împotriva oricăror organisme internaționale care îi îngrădeau libertatea de acțiune sau — atunci cînd nu se putea — pătrundere în cadrul lor și dominare. Lozinca fluturată de Germania „Dunărea a

---

[15] N. Dașcovici, *Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936, p. 311.

[16] Vezi anexa 1.

dunărenilor" — prezenta avantajul unei formule politice numai în aparență logică, la acel moment, și meritul că îndepărta, în același timp, din calea sa celelalte mari puteri, răspunzătoare de echilibrul și pacea Europei. Pe această linie, guvernul german a făcut în mai multe rînduri cunoscut că se menține pe poziția aleasă la 14 octombrie 1936. Totodată, el menționa că nu înțelege teama României că intrarea Germaniei în C.E.D. deschide poarta altor solicitanți. „Ceilalți n-au ce căuta în C.E.D." — iar în aceeași gamă, Göring i-a declarat ambasadorului român la Berlin: „Părerea mea personală e că numai riveranii au drept de a vorbi. Anglia și Franța, spre pildă, n-au ce căuta în C.E.D." [17].

Comisia Europeană a Dunării și Comisia Internațională a Dunării (C.I.D.) erau o justificare permanentă a dreptului marilor puteri învingătoare de a pătrunde în Marea Neagră și pe Dunăre. C.E.D. la Sulina și C.I.D. la Viena însemnau, în fond, învingătorii din 1918 instalați în două puncte de unde puteau supraveghea, în același timp, Dunărea și Marea Neagră. Pe aceeași linie, propunerea dezbătută cîndva în cercurile politice românești de unificare a C.E.D. cu C.I.D. nu a surîs Germaniei. O asemenea propunere nu avea sorți de izbîndă pentru că Germania n-ar fi acceptat niciodată colaborarea cu marile puteri neriverane, în sectorul fluvial al Dunării.

Indiferent însă de faptul dacă România a sesizat în toate etapele adevăratul interes al Reichului, dintr-o elementară prudență politică, ea a declinat toate propunerile de sporire a numărului de state admise în C.E.D., motivînd variat refuzul său, în concordanță cu realitățile internaționale ale etapei respective. Constanta politicii românești în problema Dunării a rămas intenția sa de a-și căpăta o suveranitate deplină asupra Dunării maritime, prin eliminarea acelor prevederi ale statutului care grevau exercițiul suveranității reale, concomitent cu păstrarea și întărirea garanțiilor privind libertatea de navigație internațională. Evoluția acestei politici este deosebit de interesantă.

Într-o notă confidențială trimisă lui Titulescu, la 25 aprilie 1936, Conțescu, reprezentantul României în cele două comisii — C.E.D. și C.I.D. — își exprima părerea, căpătată în urma unor discuții cu Martius și Pakhammer — delegații germani din C.I.D. — că Germania nu numai că acceptă, ci chiar așteaptă anumite condiții ale guvernului român, în schimbul cărora România să-și retragă vetoul său față de cererea Germaniei [18]. Nota sublinia necesitatea indispensabilă, după părerea lui Conțescu, de a se pretinde, în acest caz, tuturor statelor noi admise acceptarea integrală a condițiilor privitoare la viața lăuntrică a C.E.D., pe care cele patru state reprezentate la acea dată, le-ar pune în comun: clauza unanimității voturilor, care asigura României dreptul la veto; clauza participării noilor admiși la sarcinile tehnice și financiare asumate anterior primirii lor; respectarea drepturilor cîștigate de funcționarii comisiei [19].

Ceea ce accentua prudența politicii românești în această problemă era și faptul, prevăzut în articolul VIII din statut, că toate statele admise în C.E.D. intrau de drept și în C.I.D. Ele cîștigau, astfel, calitatea de a se ocupa de afaceri ce nu priveau de loc propriul lor pavilion, fiindcă, cu excepția Germaniei, nici unul dintre solicitanți nu-și avea pavilionul reprezentat pe Dunărea mijlocie și de sus [20]. România s-ar fi văzut pusă în situația de a accepta trei noi arbitri, trei state neriverane, care, alături de cei trei neriverani deja reprezentanți în C.I.D., puteau constitui un număr aproape egal cu riveranii Dunării. Astfel, interesele României pe Dunăre ar fi fost mult mai greu de apărat. Chiar dacă anumite promisiuni s-ar fi făcut la început, ele rămîneau foarte greu de observat în practică.

În privința C.E.D., perspectiva creșterii numărului de state admise sporea reticențele guvernului român. Prezența a 3—4 state noi, dintre care unul — Ger-

---

[17] A.M.A.E., fond. 8, Convenții, D. 24, vol. I, fila 81 (Telegrama nr. 383 a legației române din Berlin, semnată Djuvara din I.VI.1938.

[18] A.M.A.E., fond. 8, Convenții, D. 17, vol. IV, fila 61 (notă confidențială trimisă de Conțescu la 25 aprilie 1936, din Viena, lui Titulescu).

[19] Ibidem.

[20] Ibidem.

mania — riveran la Dunărea de sus, altul — Grecia — neriveran, dar cu mari interese comerciale la Dunărea maritimă, după cum rezultă din statistici, în sfîrşit, Polonia — a cărui politică nu era întotdeauna suficient de clară, toate acestea la un loc impuneau diplomaţiei româneşti circumspecţie. Singurul avantaj pe care-l putea prezenta intrarea a noi state în C.E.D. ar fi fost posibilitatea obţinerii mai lesnicioase de fonduri pentru executarea celor mai urgente lucrări şi scăderea taxelor de navigaţie. Avantajul era însă prezumtiv şi el a fost apreciat ca atare de guvernul român [21]. Într-adevăr, orice sacrificiu special pe care noile state admise ar fi fost chemate să-l facă, urma, fără îndoială, să fie acoperit cu avantaje echivalente de natură politică, situaţie pe care România, în primul rînd, n-ar fi acceptat-o [22].

Analizînd situaţia în lumina experienţei trecutului, România avea motive temeinice să reziste tentaţiei oferite de prezumtiva generozitate financiară a solicitanţilor şi în primul rînd a Germaniei, ale cărei efecte s-ar fi manifestat în dauna suveranităţii şi a marilor sale interese teritoriale la gurile Dunării. Vizita ministrului de finanţe al Reichului, H. Schacht, într-o serie de capitale balcanice, în mai 1936, avînd scopul de a le atrage în orbita politicii economice germane, deşi nu s-a referit în mod expres la problema Dunării, trebuie corelată cu repetatele încercări ale Germaniei de a pătrunde în C.E.D. [23].

Cererile de primire în C.E.D. ale celor patru state amintite au ridicat, printre altele, în faţa diplomaţiei româneşti, întrebarea dacă ar fi fost bine şi prudent a revitaliza, în ipoteza admiterii lor, activitatea C.E.D. şi dacă această revitalizare, în vechile tipare, nu răpea României posibilitatea de a înlătura anacronismele statutului Dunării maritime [24]. Cele mai autorizate păreri considerau C.E.D. ca o necesitate politică şi se exprimau în sensul unificării regimului Dunării, luînd ca tip pe acel al C.I.D., care lăsa intacte, de la Ulm la Brăila, drepturile de suveranitate ale riveranilor. Dar, această părere îşi păstra valabilitatea numai atît timp cît C.E.D. ar fi rămas în compunerea ei iniţială; părerea aceasta îşi pierdea suportul şi realizarea ei devenea riscantă în momentul în care numărul membrilor ameninţa să se dubleze [25]. Rezervele diplomaţiei româneşti sînt cu atît mai interesante cu cît momentul istoric respectiv consemna raporturi strînse cu Grecia şi Polonia, bune cu U.R.S.S. şi corecte cu Germania.

În această situaţie politică, în care dorinţa legitimă a României de a îndrepta inconvenientele regimului Dunării, în interesul propriu, dar, în egală măsură, şi în interesul navigaţiei internaţionale, era frînată, printre altele, şi de teama unei acuzaţii de revizionism — a apărut un element nou, deosebit de important: cererea guvernului turc de a se modifica regimul strîmtorilor, stabilit la Lausanne. Cererea Turciei, a cărei legitimitate nu putea fi contestată de România, dădea o dimensiune nouă întregii probleme, încă înainte de a se ajunge la comunicatul Conferinţei de la Montreux. În capitalele europene, asocierea dintre revendicarea Turciei şi cea urmărită de România s-a impus de la început. În cercurile oficiale româneşti se discuta dacă n-ar fi locul ca: „în mijlocul suflului de revizionism sălbatec ce s-a abătut asupra Europei, să urmăm exemplul revizuirii paşnice, corecte şi legale a regimului strîmtorilor" [26] — ceea ce ar fi adîncit distincţia dintre revizuirea paşnică a unor clauze neteritoriale, efectuată într-un consens unanim, şi revizionismul teritorial violent al cărui portdrapel era Germania hitleristă.

Preferinţele României, îndreptate spre o Comisie Europeană a Dunării uşurată de servituţile tehnice şi juridice, care să-şi continue existenţa ca organism politic internaţional, în calea oricăror încercări de monopol politic sau economic la gurile

---

[21] A.M.A.E., fond. 8, Convenţii, D. 17, vol. IV, fila 64.
[22] Ibidem.
[23] *Documents diplomatique français, 1932—1939*, 2-s série, 1936—1939, Tom. 2, doc. 300.
[24] A.M.A.E., fond. 8, Convenţii D. 17, vol. IV, fila 64.
[25] Ibidem.
[26] Ibidem.

Dunării, au primit o nouă ilustrare în timpul Conferinței de la Montreux. În timpul discuțiilor asupra limitării tonajului vaselor cu drept de a pătrunde în Marea Neagră, ce aparțineau statelor neriverane, unul din delegații români, Conțescu, a cerut ca tonajul staționarelor C.E.D., adică acea forță reală care asigura securitatea gurilor Dunării și libertatea de navigație internațională, să fie exceptat din tonajul vaselor de război al puterilor neriverane aflate în Marea Neagră și să fie considerat ca o forță aparte [27]. Cererea României a fost susținută, cum era și firesc, de reprezentanții celorlalte state membre în C.E.D. Delegatul Franței, Ponsot, a precizat cu acest prilej că vasele de război pe care puterile reprezentate în C.E.D. le aliniază ca staționare pe Dunărea maritimă sînt menținute aici în baza dreptului conferit de tratatele de la Paris și Londra [28]. Rüstü Aras, șeful delegației turce a declarat la rîndul său: „Am omis această chestiune în primul proiect, din atenție față de România, pentru că staționarele nu procură o prea mare plăcere țărilor pe lîngă care rămîn. Dar, din moment ce delegația română își exprimă această dorință, ne declarăm de acord" [29].

Diplomația europeană a întîmpinat diferit intenția României de a modifica regimul existent la gurile Dunării. Însărcinatul cu afaceri al României la Ankara, Filoti, comunica că, în cursul unei întrevederi avută cu Rüstü Aras, acesta, justificînd cererea Turciei de a scăpa de Comisia strîmtorilor, a adăugat că, după părerea sa, România ar trebui să procedeze identic cu C.E.D. [30]. Sugestia turcă, pronunțată la sfîrșitul lunii mai 1936, deci înainte de a se întruni Conferința de la Montreux, era firească. Turcia își dorea un partener care, militînd pentru o cauză asemănătoare, să-i ușureze propria sa acțiune politică. De asemenea, nu trebuie negată comprehensiunea guvernului turc pentru o acțiune politică întreprinsă de unul din aliații săi din Înțelegerea Balcanică. Din Londra și Paris soseau informații din care, chiar dacă nu se putea descifra adeziunea Angliei și Franței la acțiunea proiectată de guvernul român, nu se putea trage nici concluzia unei respingeri de plano [31]. Poziția guvernului italian întîrzia să se precizeze. Ea era legată de discutarea prealabilă a cererilor de admitere în C.E.D. ale Germaniei, Poloniei și Greciei, pe care Italia le susținea, invocînd ca argument necesitatea de a repartiza sarcinile financiare grele ale C.E.D. asupra unui număr mai mare de state. În același timp, însă, cererea de admitere a U.R.S.S. era trecută sub tăcere [32].

La Moscova, oficialități sovietice îndemnau guvernul român să-și materializeze cît mai curînd intenția. În același sens se pronunța și Ostrovski, ambasadorul sovietic la București [33].

Interesante sînt și informațiile furnizate de reprezentantul României la Haga, care pomenesc de „uimirea" ministrului olandez al afacerilor externe la aflarea faptului că Dunărea este supusă autorității a două comisii — amănunt pe care dînsul nu-l cunoștea — și subliniau poziția favorabilă a guvernului olandez față de o eventuală acțiune întreprinsă de guvernul român pentru modificarea regimului Dunării [34].

Din considerente de politică generală, presa maghiară, a subliniat și ea inițiativa guvernului român arătînd însă că: „acțiunea Turciei cu privire la strîm-

---

27 „Universul" din 15 ianuarie 1937.

28 Ibidem

29 Ibidem.

30 A.M.A.E., fond. 8, Convenții, D. 17, vol. IV, fila 81 (Telegramă nr. 1049, trimisă la 2 iunie 1936, din Ankara, de Filoti).

31 Ibidem, fila 85.

32 A.M.A.E., fond 8, Convenții, D. 17, vol. IV, f. 124 (Telegrama nr. 53.740 trimisă de Grigorcea, la 29 sept. 1936, din Geneva).

33 A.M.A.E., fond. 8, Convenții, D. 24, fila 65.

34 A.M.A.E., fond. 8, Convenții, D. 17, vol. IV, fila 105 (Telegrama nr. 720 trimisă de Pella, din Haga, la 5 august 1936).

tori și așteptata inițiativă danubiană a guvernului român sînt elemente revizioniste" [35].

În perioada desfășurării lucrărilor conferinței de la Montreux, guvernul român n-a înaintat nici un demers oficial, menținîndu-se într-o stare de expectativă. Dar, aluzii la necesitatea modificării statutului Dunării s-au făcut auzite în timpul lucrărilor. Mulțumind șefului delegației turce, pentru sprijinul promis în legătură cu staționarele admise în Marea Neagră, Contescu a adăugat: „În tot cazul, dacă staționarele sînt menținute, România va accepta bucuroasă această situație, pentru că tratatul de la Paris este încă în vigoare, natural sub rezerva dispariției C.E.D., *eveniment ce poate să se producă la un moment dat*" [36] (sublinierea noastră).

Rezultatele Conferinței de la Montreux au arătat că există posibilitatea revizuirii unor clauze neteritoriale din tratatele de pace, cu acordul unanim al celor interesați și cu păstrarea spiritului tratatului.

După succesul Conferinței de la Montreux, Titulescu, într-un interviu acordat ziarului „Le Temps", atrăgea din nou atenția asupra deficiențelor conținute de statutul Dunării maritime. El insista în mod deosebit asupra a două probleme: competența exagerată a C.E.D. și neputința ei de a face față, în forma existentă atunci, greutăților financiare și tehnice. Titulescu nu uita însă să accentueze asupra caracterului pașnic al cererii românești, invocînd precedentul creat la Montreux. [37]

Totuși, demersuri directe pe lîngă celelalte trei guverne reprezentate în C.E.D. nu s-au făcut. În august, Titulescu a fost înlăturat din guvern. Indiscutabil, el fusese prima vioară în orchestra celor ce susțineau necesitatea modificării statutului Dunării maritime. Succesorul său, Victor Antonescu, deși nu avea personalitatea și posibilitățile dovedite de Titulescu, se număra, totuși, printre partizanii continuării vechii politici [38]. Dar, acomodarea cu funcția și cu datele problemei îi cerea oarecare timp. Pe de altă parte, guvernul român, deși își manifestase în diferite moduri și intensități dorința modificării statutului Dunării, nu avea un plan concret de măsuri, iar elaborarea lui cerea, de asemenea, timp. Ultimele reuniuni ale experților din Ministerul Afacerilor Externe considerau drept condiție necesară și prealabilă oricărui demers oficial, pregătirea temeinică a documentelor de lucru pentru viitoarea conferință a Dunării. [39] Toate acestea explică în bună măsură de ce a întîrziat cererea oficială a României, întîrziere care, nici un moment însă nu poate fi confundată cu renunțarea.

Concomitent cu pregătirea planului de modificare a statutului Dunării, guvernul român a reluat șirul consultărilor în scopul asigurării unui sprijin diplomatic cît mai intens, în primul rînd sub forma unei acțiuni concertate a statelor din Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică. Într-o telegramă trimisă regelui, la 15 septembrie 1936, Victor Antonescu, prezent la reuniunea Micii Înțelegeri de la Bratislava, anunța sprijinul diplomatic fără rezerve acordat de cei doi aliați acțiunii ce urma a fi întreprinsă de România. La cererea expresă a ministrului român, problema dunăreană nu a fost inclusă în comunicatul oficial al conferinței, spre a nu se lăsa impresia că guvernele Micii Înțelegeri își precizează atitudinea într-o problemă atît de importantă, mai înainte de a fi luat, cel puțin oficios, contact cu celelalte state interesate [40]. Ea figura însă în procesul verbal de lucru al conferinței: „În momentul în care România va socoti oportun a întreprinde negocieri pentru a

---

[35] A.M.A.E., fond. 8, Convenții, D. 17, vol. IV, fila 108 (Telegrama nr. 2371 trimisă din Budapesta la 6 august 1936 de Căpitănescu. Acesta citează articolul „Dl. Titulescu avangardianul revizuirii tratatelor", apărut în ziarul „Pester Lloyd" din 4 august 1936).

[36] „Universul" din 15 ianuarie 1937.

[37] „Le Temps" din 29 iulie 1936.

[38] „Universul" din 1 iunie 1937.

[39] A.M.A.E., fond. 8, Convenții, D. 17, vol. IV, fila 119.

[40] Ibidem, fila 120 (Telegrama 50.830 trimisă regelui la 15 septembrie 1936 de către V. Antonescu, din Bratislava).

obține suprimarea C.E.D. sau modificarea actualului său regim, celelalte două state din Mica Înțelegere vor sprijini demersul României" [41].

Un sprijin asemănător a fost promis de către statele Înțelegerii Balcanice, mai ales de către Turcia [42].

În mijlocul frămîntărilor și pregătirilor făcute de guvernul român pentru modificarea statutului Dunării, a sosit știrea denunțării unilaterale de către Germania a clauzelor fluviale înscrise în Tratatul de la Versailles. În consens cu întreaga sa politică revizionistă, Germania nazistă a denunțat, la 14 noiembrie 1936, stipulațiile Tratatului de la Versailles, privitoare la internaționalizarea fluviilor și s-a retras din toate comisiile aferente. Respingerea a două deziderate ale Germaniei: admiterea Reichului în C.E.D. și dreptul de a dispune în C.I.D. de aceleași două voturi pe care le avusese Bavaria și Würtembergul, înainte de suprimarea completă a autonomiei lor politice și administrative, prin legea din ianuarie 1934 contribuise la iritarea guvernului nazist. La înfăptuirea primului deziderat se opusese, din considerentele arătate, guvernul român la al doilea s-au opus majoritatea celorlalte guverne reprezentate în C.I.D., care au acționat Germania înaintea Ligii Națiunilor și Curții de Justiție Internațională de la Haga [43]. Formal curtea a dat cîștig de cauză reclamanților, dar Germania a refuzat să se supună hotărîrii [44]. Acestor cereri, Germania le-a mai adăugat ulterior și altele, printre care: abolirea caracterului internatoinal al Dunării între Kelheim și Ulm — adică pe 174 km din teritoriul german, ceea ce sublinia încă o dată tendința de revizuire a Tratatului de la Versailles și a statutului Dunării; modificarea stipulațiilor prevăzute în statutul Dunării, relative la reprezentarea în administrația Porților de Fier; modificarea dispozițiilor care reglementau cabotajul, precum și a celor referitoare la administrația interioară a C.I.D. [45].

Gravitatea deosebită a situației nou create rezulta nu atît din încălcarea unor prevederi precise, înscrise în tratatele de pace, cît mai cu seamă din finalitatea intențiilor Reichului, care se profila a fi instaurarea treptată a hegemoniei politice și economice în bazinul dunărean. Întrevederea dintre Hitler și Ciano, din octombrie 1936, urmată de activizarea încercărilor de dezmembrare a Micii Înțelegeri, prin izolarea tot mai accentuată a Cehoslovaciei de aliații ei, precum și poziția echivocă a guvernului Stoiadinoviç într-o serie de probleme de interes comun, întăreau încrederea guvernului nazist în posibilitățile de succes ale unor măsuri de forță, împotriva Versailles-ului [46]. În același timp, dezinteresul devenit cronic al Angliei și Franței pentru rostul C.E.D. amplifica gravitatea situației. Pe această linie, oficialitățile de la Quai d'Orsay căutau a minimaliza importanța gestului Germaniei sub pretextul priorității altor evenimente internaționale, mai grave și de imediată repercusiune [47].

Faptele notate impuneau o reevaluare a tuturor datelor problemei Dunării. Întreaga acțiune pregătită de guvernul român trebuia pusă de acord cu ultimele

---

[41] Ibidem, fila 123.

[42] Ibidem.

[43] A.M.A.E., fond. 8, Convenții, D. 24, fila 44.

[44] Ibidem.

[45] Ibidem.

[46] După denunțarea de către Germania a prevederilor Tratatului de la Versailles, referitor la fluviile europene, și după retragerea sa din C.I.D. Iugoslavia și-a manifestat o intenție analogă, la care n-a renunțat decît după ce reprezentanții României și Cehoslovaciei din C.I.D. au dat alarma contra acestui gest revizionist. (A.M.A.E., fond. 8, Convenții, D. 24. fila 42, Raport trimis de Contescu, la 24 martie 1938 din Viena; Vezi și Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, Ed. științifică, 1968, București, p. 263.

[47] A.M.A.E., fond. 71, (1920—1944), Franța, general, 1937, fila 241, (Telegrama nr. 3953 trimisă de Ceseanu din Paris la 20 noiembrie 1936).

realităţi politice. O nouă pagină se întorcea astfel în dosarul relaţiilor internaţionale privind zona sud-estului european. Ideea suprimării C.E.D. era definitiv părăsită. Dimpotrivă, lunile următoare vor marca o susţinută campanie întreprinsă de România pentru consolidarea acestui organism internaţional şi pentru dinamizarea tuturor factorilor responsabili de soarta sa.

Între 17 mai şi 3 iunie 1937, a avut loc la Galaţi sesiunea de primăvară a C.E.D., ale cărei lucrări au fost prezidate de delegatul României, C. Conţescu. Dezbaterile sesiunii s-au axat pe necesitatea imperioasă a unor lucrări de mari proporţii, care să asigure o mai bună ieşire la mare. Vorbind într-un limbaj ferm, delegatul român a arătat din nou, „pentru ultima oară", că guvernul român încătuşat între dorinţa respectării statutului C.E.D. şi necesitatea inexorabilă de a preveni catastrofa ce ameninţa gurile Dunării, era hotărît să socotească tergiversarea sau carenţa celorlalte trei guverne ca o lipsă de consideraţie pentru mesajul repetat al României şi „ca o crimă faţă de interesele economiei româneşti" [48]. În timpul lucrărilor, delegatul român a mai subliniat că refuzul celorlalte trei guverne de a ajuta C.E.D., direct sau indirect, prin garantarea unei finanţări private (pe care acum doar guvernele francez şi italian n-au respins-o cu totul apriori, n.n.), trăda indiferenţă şi că această indiferenţă guvernul român o considera susceptibilă de a deveni fatală existenţei C.E.D. însăşi. În acelaşi timp, delegaţii străini au mai fost înştiinţaţi că, interpretînd ad litteram statutul Dunării, viaţa politică a C.E.D. nu se mai putea concepe în afară de cadrul îndeplinirii stricte a obligaţiilor ei tehnice [49].

Folosind avertismentul şi încercînd să scuture apatia în care se complăceau cele trei guverne, aceste acţiuni ale guvernului român se înscriu pe linia primelor încercări întreprinse după 14 noiembrie 1936 de a consolida C.E.D., ca organism politic în faţa ameninţărilor ce se conturau din partea Germaniei şi ca organism tehnic, care să-şi îndeplinească misiunea de asigurare a navigaţiei prin gurile Dunării. Eşecul acestor încercări, ca şi influenţa exercitată de unele evenimente externe, vor determina mai tîrziu guvernul român să se orienteze tot mai decis spre o poziţie de consolidare politică a C.E.D., pe calea modificării statutului său, şi de preluare a sarcinilor tehnice şi financiare. Deocamdată, însă, următoarele sesiuni ale C.E.D. — cea din toamna anului 1937, de la Galaţi, şi cea extraordinară, din ianuarie 1938, de la Cannes — au fost dominate de aceleaşi eforturi ale diplomaţiei româneşti de a impulsiona activitatea C.E.D. cu concursul multilateral al celorlalţi membri şi în litera statutului în vigoare [50]. Ulterior celor două sesiuni amintite, multiplele aspecte ale situaţiei create în Europa, prin ocuparea fulgerătoare a Austriei, făcea imprudent şi prematur orice pronostic asupra regimului viitor al Dunării, inclusiv al Dunării maritime. Acum, nu mai putea fi reluată nici teza unificării celor două comisii, propusă cîndva celor trei guverne mulţumite de acest etern „status quo ante". Situaţia se schimbase radical după modificarea frontierei dunărene a Germaniei, însoţită de activizarea tendinţelor ei dominatoare.

---

[48] A.M.A.E., fond. 8, Convenţii, D. 17, vol. IV, fila 301; *Commission Européene du Danube*, 1937, Session de printemps. Protocoles n-os. 1328 à 1341. Protocole nr. 1338, p. 120. Institutul de arte grafice „Moldova", S.A.R., Galatz, 1938.

[49] Ibidem.

[50] Cu prilejul sesiunii C.E.D. din toamna anului 1937, delegatul român a readus în discuţie îngrijorarea comercianţilor şi armatorilor români, amplificată de fiecare nouă scădere a adîncimii apei la ieşirea în mare. El arăta că orice tergiversare clădită pe lipsa de hotărîre şi pe indiferenţa celorlalte trei guverne devine, pe zi ce trece, tot mai intolerabilă. În acelaşi timp însă, în raportul adresat guvernului român, el aprecia din nou că „în împrejurările politice europene actuale, C.E.D. nu ar putea fi considerată ca susceptibilă de a fi desfiinţată în curînd, ci numai modernizată în consuituţiunea ei juridică, continuînd însă a rămîne cu acelaşi număr de membri ca astăzi". A.M.A.E., fond. 8, Convenţii, D. 17, vol. IV, fila 383.

împotriva cărora toți cei dispuși să apere menținerea caracterului internațional al fluviului ar fi trebuit să-și unifice eforturile. În chip firesc, cele trei guverne, amenințate chiar de a fi înlăturate din administrația Dunării, urmau, în propriul lor interes, să acorde guvernului român tot sprijinul, spre a-l primi în schimb pe al său.

Problemele ce se ridicau pentru Dunărea mijlocie și de sus erau strîns legate de situația Dunării maritime, încît devenea evident că aceasta din urmă nu putea fi lăsată la o parte în discuțiile ce urmau a se deschide în viitor. Atît timp cît Germania nazistă înțelegea să se mențină pe terenul ales de ea, retrăgînd plenipotența fostului delegat austriac în C.I.D. și declarînd formal că regimul internațional al Dunării încetează la frontiera apelor ungaro-austriece, fără a trece însă la represalii de altă natură, C.I.D. își putea continua mai departe existența cu 8 membri pe sectorul prescurtat ce-i rămînea, neștirbindu-și cu nimic din autoritate și competență. Exista însă pericolul ca oportunismul politic al unora dintre riverani, și în primul rînd al Ungariei, să creeze defecțiuni greu de combătut. Dacă acest oportunism s-ar fi materializat prin retragerea unui nou stat din C.I.D., după exemplul Germaniei, devenea evident că autoritatea morală a C.I.D. ar fi fost prea mult slăbită pentru ca ea să mai poată administra fluviul în numele întregii Europe. Soarta C.I.D. ar fi putut antrena și modificări nedorite în regimul C.E.D. O dată cu desființarea, o nouă conferință a Dunării urma să se întrunească, de data aceasta pe un teren politic cu totul diferit de cel din 1919, dominat de politica revizionistă a Germaniei. În această ipoteză, prevăzută de altfel de guvernul german, admiterea Angliei și Franței într-o viitoare nouă comisie ar fi fost exclusă [51]. S-ar fi revenit la proiectul de comisie riverană, de la 1883, eșuat atunci din cauza pretențiilor de hegemonie ale Imperiului habsburgic, pretenții preluate nemijlocit de Germania nazistă, în condiții istorice favorabile. Pe fondul politicii conciliatoare a Angliei și Franței, acceptarea celor mai grave atingeri aduse propriilor lor interese, favoriza această ipoteză. De asemenea, poziția lui Mussolini în fața anexării Austriei, constituia un prețios sprijin pentru Reich, deși această poziție nu putea fi întrutotul interpretată ca o adeziune în alb la toate consecințele economice ale acestui act politic.

Auschluss-ul a atras după sine promisiunea lui Hitler de a face din Viena un „Hamburg al Orientului" [52]. Or, pentru un Hamburg al Orientului, traficul maritim de la Sulina, lucrările tehnice de la gurile Dunării, nehotărîrea celorlalte trei state reprezentante în C.E.D., sustragerea de la efortul financiar impus de necesitatea ameliorării, ieșirii la mare — într-un cuvînt activitatea integrală a C.E.D. — era un factor de o extraordinară importență pentru guvernul nazist. Revenirea Germaniei la Galați continua să constituie un deziderat major al acestuia. Așadar, întreaga problemă a Dunării se punea din nou, cu toate implicațiile și componentele ei.

În complexitatea noii situații create după 14 noiembrie 1936 și, mai ales, după 12 martie 1938, o importanță deosebită căpăta poziția Italiei, stat neriveran, membru al C.E.D., în care se bucura de acelaș statut ca și Anglia și Franța. În acel moment, politica Italiei față de Europa centrală și sud-estică era raportată la existența Axei Berlin—Roma. Atît timp cît comunitatea de interese și de acțiune dintre Germania și Italia, față de războiul civil din Spania, le dicta acestor două puteri o politică de strînsă colaborare, ele s-au străduit să atenueze toate divergențele lor în bazinul dunărean. Încheierea acordurilor comerciale italo-germane din 10 decembrie 1937, în urma vizitei întreprinse de Ciano la Berlin, era deosebit de semnificativă. În cadrul acestor acorduri, este demn de subliniat, sub aspect politic, protocolul confidențial prin care Germania și Italia se obligau să nu-și facă concurență în bazinul dunărean. Conform înțelegerii stabilite atunci, Europa dunăreană

---

[51] A.M.A.E., fond. 8, Convenții, D. 24, fila 43.

[52] Ibidem, Corneliu M o l i n, *Viena — Dunărea — România*, „Scrisul românesc", S. A., Craiova, 1942, p. 61.

nu era împărțită în zone de influență economică, iar spre a da o valoare reală îndatoririi de a evita competiția dintre ele, Germania și Italia urmau să se informeze reciproc asupra negocierilor și acordurilor lor comerciale [53]. Dar, cum Protocoalele de la Roma erau bazate pe ideea preferinței, deci a concurenței, rezultatul indirect al acestor acorduri comerciale dintre Italia și Germania era că cea dintîi, cel puțin provizoriu, renunța la ideea extinderii Protocoalelor asupra celorlalte state dunărene [54].

Oficial, în problema C.E.D. cererea germană nu s-a bucurat întotdeauna de sprijinul Italiei; oficios însă, delegații italieni din comisiile dunărene au acordat permanent concursul lor cererii Germaniei, intensificîndu-l mai ales în preajma conferinței de la Sinaia, din august 1938 [55].

Actul Germaniei din 14 noiembrie 1936 a intensificat sondajele diplomației românești și în privința politicii dunărene de perspectivă a Ungariei, stat membru al C.I.D. și aspirant discret la admiterea în C.E.D. Inițial, guvernul maghiar s-a arătat favorabil ideii unei eventuale cooperări româno-ungare, în problemele Dunării fluviale. Dar, ulterior, stăruind asupra condiției ca viitorul acord să nu conțină vreo latură ce ar fi putut fi interpretată ca defavorabilă intereselor germane, perspectiva unei colaborări mai strînse între cele două state s-a îndepărtat [56]. Ceea ce a contribuit, de asemenea, la îndepărtarea unei astfel de perspective a fost și condiția pusă de guvernul maghiar potrivit căreia colaborarea nu s-ar fi putut dezvolta mulțumitor decît dacă ar fi fost precedată de o destindere politică multilaterală între cele două state [57]. Era evident că posibilitatea unei colaborări cu România a fost îmbrățișată o clipă de diplomația maghiară, doar atît cît ea mai păstra speranța primirii în C.E.D. și în Administrația Porților de Fier și cîtă vreme o astfel de cooperare nu venea în contradicție cu revizionismul său declarat. În momentul însă în care ipotezele sale nu s-au confirmat, interesul Ungariei pentru o colaborare strînsă cu România în C.I.D. a dispărut. Preocupată de găsirea unor rezolvări pașnice tuturor litigiilor din această parte a Europei, România și-a păstrat însă interesul pentru o cooperare mai largă cu Ungaria și în problemele Dunării. Atît prin contacte individuale, cît și în cadrul Micii Înțelegeri, dorința aceasta s-a manifestat vizibil. Referindu-se la raporturile cu Ungaria, Consiliul permanent al Micii Înțelegeri, întrunit la Sinaia, în mai 1938, arăta că „își menține în mod unanim dorința de a continua negocierile în curs avînd drept scop să contribuie la stabilirea unui regim de înțelegere și de încredere în bazinul Dunării [56].

Schimbarea raportului de forțe în Europa centrală și sud-estică, petrecută după Anschluss, a repus în discuție, într-o formă gravă, problema securității sud-estului european și, în general, problema revizuirii tratatelor prin forță. Evenimentele următoare, și îndeosebi revendicarea de către Germania a regiunii sudete, arătau sensul evoluției politicii acesteia. Pentru țările mici amenințate de violența revizionismului Axei, — printre acestea numărîndu-se și România — căutările orientate spre salvgardarea independenței naționale și integrității teritoriale s-au înmulțit. Pe linia amintită, pentru România încercările de a consolida C.E.D. ca factor real de păstrare a securității în zona Europei sud-estice s-au transformat, dintr-o politică de perspectivă nedeterminată, într-o politică de stringentă actualitate. Într-un termen relativ scurt, guvernul român a obținut acordul de principiu

[53] A.M.A.E., fond 71 (1920—1944), Italia general, 1936—1939 fila 94 (Raport asupra politicii interne și externe a Italiei trimis din Roma de Lugoșanu).
[54] Ibidem.
[55] A.M.A.E., fond. 8, Convenții, D. 24, fila 45.
[56] Ibidem.
[57] Ibidem.
[58] Ibidem, fila 69.

al Angliei și Franței pentru a repune în discuție problema îmbunătățirii statutului Dunării. A început, astfel, pregătirea nemijlocită a conferinței de la Sinaia.

Frămîntările diplomatice legate de rezolvarea problemei Dunării, în conformitate cu necesitățile statului român și cu posibilitățile oferite de contextul internațional, au sporit simțitor în urma celor două evenimente de rezonanță europeană: denunțarea de către Germania a prevederilor fluviale înscrise în tratatul de pace și Anschluss-ul.

Parte integrantă a acțiunii pentru păstrarea integrității și suveranității naționale, politica întreprinsă de statul român la Dunărea maritimă a cunoscut două etape bine distincte: cea de pînă la 14 noiembrie 1936, susținută mai cu seamă de Titulescu, și în care se urmărea eliminarea cît mai rapidă a tarelor conținute în statutul Dunării, chiar cu prețul unor mari schimbări în structura organizatorică a C.E.D., și cea de după 14 noiembrie 1936, care, coincizînd cu activizarea revizionismului și revanșismului Germaniei naziste, punea ca primă sarcină modernizarea C.E.D., potrivit planului românesc. Sfîrșitul celei de a doua etape trebuie căutat în organizarea Conferinței de la Sinaia, din 8 august 1938.

Evident, inițiativele României pe linia armonizării depline a suveranității naționale cu principiul libertății de navigație internațională pe Dunăre, promovate între anii 1936—1938, rămîn pagini interesante ale diplomației românești, cu atît mai mult cu cît ele au avut ca finalitate biruința punctului de vedere românesc. Desigur, nu toate încercările României au avut valoare intrinsecă; unele prezintă interes doar în măsura în care au oglindit continuitatea unor preocupări apărute încă la sfîrșitul primului război mondial. Dar ele au meritul incontestabil de a fi pregătit terenul pentru august 1938 și de aceea caracterul lor poate fi apreciat, în ansamblu, ca progresist. Această apreciere pleacă nu numai de la justețea dovedită a punctului de vedere românesc, ci și de la situația internațională complicată, întunecată de perspectiva celui de al doilea război mondial, care îngreuna nespus de mult traducerea în fapt a oricărei inițiative diplomatice destinate întăririi securității colective. Rezolvările primite de problema Dunării maritime în august 1938 și martie 1939 sînt probele cele mai concludente ale afirmației de mai sus.

ANEXA 1

Prezentăm mai jos cîteva din statisticile navigației pe Dunăre în anii de după război:

1924: Grecia — 223 vase cu un tonaj total de 288.277 tone; Marea Britanie — 126 vase cu un tonaj toal de 255.461 tone; Italia — 136 vase cu un tonaj total de 242.460 tone; România — 55 vase cu un tonaj total de 107.084 tone; Olanda — 55 vase cu un tonaj total de 122.114 tone; Germania — 41 vase cu un tonaj total de 93.953 tone; Franța — 50 de vase cu un tonaj total de 81.849 tone; Ungaria — 14 vase cu un tonaj total de 42.684 tone; Egipt — 17 vase cu un tonaj total de 30.456 tone; Norvegia — 9 vase cu un tonaj total de 23.718 tone; Belgia — 11 vase cu un tonaj total de 19.987 tone; Danemarca — 9 vase cu un tonaj total de 19.842 tone; Suedia — 10 vase cu un tonaj total de 18.036 tone; Iugoslavia — 11 vase cu un tonaj total de 17.838 tone; Dantzig — 4 vase cu un tonaj total de 78.532 tone; Polonia — 9 vase cu un tonaj total de 4.220 tone; Bulgaria — 2 vase cu un tonaj total de 2.474 tone; Iran — 8 vase cu un tonaj total de 2.414 tone; Turcia — 2 vase cu un tonaj total de 684 tone. (*Statistique de la navigation a l'embouchure du Danube pour l'année 1924*). Stabilimentul de arte grafice „Moldova", S.A.R., Galatz — 1925).

1925: Grecia — 280 vase cu un tonaj total de 366.257 tone; Marea Britanie — 130 vase cu un tonaj total de 268.058 tone; Italia — 113 vase cu un tonaj total de 191.221 tone; Germania — 52 vase cu un tonaj total de 122.510 tone; România

— 69 vase cu un tonaj total de 117,238 tone; Egipt — 34 vase cu un tonaj total de 71.077 tone; Franța — 38 vase cu un tonaj total de 63.163 tone; Olanda — 31 vase cu un tonaj total de 59.403 tone; Ungaria — 11 vase cu un tonaj total de 32.725 tone; Suedia — 16 vase cu un tonaj total de 29.627 tone; Danemarca — 18 vase cu un tonaj total de 28.717 tone; Norvegia — vase cu un tonaj total de 11.775 tone; Iugoslavia — 5 vase cu un tonaj total de 11.382 tone; Turcia — 17 vase cu un tonaj total de 11.193 tone; Polonia — 9 vase cu un tonaj total de 4.300 tone; Belgia — 2 vase cu un tonaj total de 3.887 tone; Finlanda — 1 vas cu un tonaj de 2.736 tone; Letonia — 1 vas cu un tonaj de 2.319 tone; Bulgaria — 2 vase cu un tonaj total de 1.237 tone; Iran — 1 vas cu un tonaj total de 1.049 tone. *(Statistique de l anavigation a l'embouchеure du Danube pour l'année 1925).* Stabilimentul de arte grafice „Moldova", S.A.R., Galatz, 1926).

Pentru anul 1926 lipseşte statistica.

1927: Grecia — 351 vase cu un tonaj total de 540.622 tone; Italia — 122 vase cu un tonaj total de 283.165 tone; Marea Britanie — 99 vase cu un tonaj total de 206.497 tone; România — 41 vase cu un tonaj total de 96.113 tone; Franța — 45 vase cu un tonaj total de 83.133 tone; Egipt — 36 vase cu un tonaj total de 64.127 tone; Germania — 23 vase cu un tonaj total de 62.215 tone; Iugoslavia — 16 vase cu un tonaj total de 45.819 tone; Olanda — 25 vase cu un tonaj total de 35.671 tone; Danemarca — 16 vase cu un tonaj total de 31.036 tone; Belgia — 7 vase cu un tonaj total de 14.174 tone; Norvegia — 5 vase cu un tonaj total de 10.480 tone, Ungaria — 2 vase cu un tonaj total de 6.285 tone; Turcia — 7 vase cu un tonaj total de 4.324 tone; Polonia — 6 vase cu un tonaj total de 2.952 tone; Finlanda — 1 vas de 2.013 tone; Suedia — 1 vas cu un tonaj de 1.683 tone; Iran — 2 vase cu un tonaj total de 1.134 tone. *(Statistique de la navigation a l'embucheure du Danube pour l'anée 1927).* Stabilimentul de arte grafice „Moldova", S.A.R., Galatz — 1928).

Pentru anul 1928 lipseşte statistica.

1929: Italia — 115 vase cu un tonaj total de 352.576 tone; Marea Britanie — 125 vase cu un tonaj total de 336.177 tone; Grecia — 199 vase cu un tonaj total de 333.244 tone; România — 29 vase cu un tonaj total de 72.536 tone; Germania — 24 vase cu un tonaj total de 61.673 tone; Egipt — 28 vase cu un tonaj total de 55.127 tone; Franța — 41 vase cu un tonaj total de 47.905 tone; Iugoslavia — 13 vase cu un tonaj total de 38.216 tone; Olanda — 23 vase cu un tonaj total de 34.453 tone; Turcia — 19 vase cu un tonaj total de 17.287 tone; Norvegia — 4 vase cu un tonaj total de 15.486 tone; Belgia — 5 vase cu un tonaj total de 15.370 tone; Ungaria — 2 vase cu un tonaj total de 8.006 tone; Danemarca — 3 vase cu un tonaj total de 6.989 tone; Bulgaria — 4 vase cu un tonaj total de 4.948 tone; Polonia — 10 vase cu un tonaj total de 4.920 tone; Suedia — 2 vase cu un tonaj total de 4.056 tone; *(Statistique de la navigation a l'embouchеure du Danube pour l'année 1929).* Stabilimentul de arte grafice, „Moldova", S.A.R., Galatz, 1930).

1936: Grecia — 218 vase cu un tonaj total de 402.081 tone; Italia — 107 vase cu un tonaj total de 325.153 tone; România — 66 vase cu un tonaj total de 213.519 tone; Marea Britanie — 57 vase cu un tonaj total de 122.266 tone; Germania — 30 vase cu un tonaj total de 75.135 tone; Egipt — 20 vase cu un tonaj total de 39.726 tone; Iugoslavia — 19 vase cu un tonaj total de 36.033 tone; Ungaria — 23 vase cu un tonaj total de 21.534 tone; Danemarca — 6 vase cu un tonaj total de 12.974 tone; Bulgaria — 5 vase cu un tonaj total de 14.145 tone; Turcia — 7 vase cu un tonaj total de 11.670 tone; Olanda — 3 vase cu un tonaj total de 9.638 tone; Norvegia — 1 vas de 3.777 tone; U.R.S.S. — 1 vas de 2.857 tone; Franța — 4 vase cu un tonaj total de 1.968 tone. *(Commission Européene du Danube, 1937, Session de printemps. Protocoles N-os. 1328 à 1341.* Institutul de arte grafice „Moldova" S.A.R., Galatz, 1938, p. 186).

1937: Italia — 128 vase cu un tonaj total de 332.899 tone; Grecia — 182 vase cu un tonaj total de 275.560 tone; România — 63 vase cu un tonaj total de 198.496 tone; Germania — 63 vase cu un tonaj total de 137.875 tone; Marea

Britanie — 51 vase cu un tonaj total de 121.364 tone; Egipt — 12 vase cu un tonaj total de 27.761 tone; U.R.S.S. — 12 vase cu un tonaj total de 24.190 tone; Turcia — 13 vase cu un tonaj total de 20.801 tone; Olanda — 5 vase cu un tonaj total de 20.140 tone; Iugoslavia — 10 vase cu un tonaj total de 18.450 tone; Ungaria — 21 vase cu un tonaj total de 9.790 tone; Belgia — 2 vase cu un tonaj total de 4.612 tone; Norvegia — 1 vas de 3.415 tone; Danemarca — 1 vas de 2.870 tone; Bulgaria — 1 vas de 2.662 tone; Finlanda — 1 vas de 2.127 tone; Franța — 4 vase cu un tonaj total de 1.968 tone; Panama — 1 vas de 1.150 tone; Suedia — 1 vas de 1.025 tone; *(Commission Européenne du Danube. Session de primteps. Protocoles N-os. 1328 à 1341.* Institutul de arte grafice „Moldova", S.A.R., Galatz, 1938, p. 176).

1938: Grecia — 152 vase cu un tonaj total de 282.228 tone; Italia — 72 vase cu un tonaj total de 192.011 tone; România — 59 vase cu un tonaj total de 191.485 tone; Marea Britanie — 27 vase cu un tonaj total de 82.556 tone; Germania — 40 vase cu un tonaj total de 72.502 tone; Iugoslavia — 9 vase cu un tonaj total de 20.421 tone; Egipt — 10 vase cu un tonaj total de 18.400 tone; Bulgaria — 6 vase cu un tonaj total de 14.628 tone; Ungaria — 21 vase cu un tonaj total de 10.968 tone; Franța — 6 vase cu un tonaj total de 8.926 tone; Norvegia — 2 vase cu un tonaj total de 7.883 tone; U.R.S.S. — 3 vase cu un tonaj total de 7.214 tone; Turcia — 5 vase cu un tonaj total de 3.009 tone. *(Commission Européenne du Danube, 1939. Sessionn de printemps. Protocoles N-os.* 1342—1375. Institutul de arte grafice, „Moldova" S.A.R., Galatz, 1939, p. 96.

ANEXA II

A. — Trafic şi încasări pe anii 1930—1936

Anul	Vapoare ieşite prin Sulina	Tone de registru net, ieşite	Tone de mărfuri ieşite	Încasări din taxe în franci aur
1930	850	2 000 000	3 100 000	6 300 000
1931	691	1 550 000	2 300 000	4 800 000
1932	556	1 300 000	2 000 000	4 000 000
1933	550	1 445 000	2 140 000	4 200 000
1934	423	1 015 000	1 400 000	2 750 000
1935	368	804 000	1 100 000	1 950 000
1936	576	1 300 000	1 900 000	3 600 000

B. — Cheltuieli în anii 1930—1936

Anul	A-ţia centrală Insp. de navigaţie, căpitănia portului, spitale întreţinute de C. E. D.	Lucrări de întreţinere	Lucrări speciale la gura Sulinei Diguri şi dragaje	Total franci aur	Obs.
1930	1 800 000	1 300 000	2 300 000	5 400 000	
1931	1 900 000	1 100 000	1 600 000	4 600 000	
1932	1 700 000	1 200 000	1 900 000 (500 000 m³ dragaje, 350 m.l. diguri duble)	4 800 000	
1933	1 300 000	800 000	1 200 000 (330 000 m³ dragaje, 240 m.l. diguri duble)	3 300 000	În aceste cheltuieli nu sînt cuprinse sumele destinate constituirii diverselor fonduri şi nici anuitatea împrumuturilor
1934	1 100 000	700 000	900 000 (360 000 m³ dragaje 240 m.l. diguri duble)	2 700 000	
1935	810 000	700 000	300 000 (410 000 m³ dragaje. Nu s-au executat diguri)	1 810 000	
1936	600 000	450 000	650 000 (370 000 m³ dragaje 2×225 m.l. diguri	1 700 000	

Arh. M.A.E. fond 8, Convenţii, D. 17, vol. IV, fila 149.